

NOMODDIY MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISH

Toshkent xalqaro universiteti

Yurisprudensiya yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Yo'ldoshova Nurbek Jo'rabek O'g'ili

Ilmiy maslahatchi:

Huquq ko'nikmalari va metodologiya fanidan

Katta o'quvchi **Tillayev Temur**

ANNOTATSIYA: Nomoddiy madaniy meros (NMM) – bu jamiyatlar tomonidan yaratilgan, lekin moddiy shaklda mavjud bo'lmagan madaniy qiymatlar majmuasidir. Bunga til, an'analar, bayramlar, musiqa, raqs, hunarmandchilik va boshqa ijtimoiy amaliyotlar kiradi. Nomoddiy madaniy meros insoniyat tarixining ajralmas qismi bo'lib, u faqat biror xalq yoki millat uchun emas, balki butun dunyo miqyosida madaniy xilma-xillikni ta'minlashga xizmat qiladi. U nafaqat o'ziga xoslikni saqlash, balki jamiyatlar o'rtasida muloqot va tushunishni rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bois, nomoddiy madaniy merosni saqlash va rivojlantirish hozirgi zamonning muhim madaniy va ijtimoiy masalasiga aylangan.

Kalit so'zlari: □ Nomoddiy madaniy meros, Madaniyat, an'analar, til va adabiyot, musiqa va raqs, fol'klor, madaniy xilma-xillik, madaniy merosni saqlash, unesco, ijtimoiy barqarorlik, turizm va iqtisodiyot, madaniy merosning ahamiyati, tarixiy xotira, jamiyat va identitet, raqamli arxivlar.

АННОТАЦИЯ: Нематериальное культурное наследие (Нематериальное культурное наследие) – это комплекс культурных ценностей, созданных обществом, но не присутствующих в материальной форме. Сюда входят язык,

традиции, фестивали, музыка, танцы, ремесла и другие социальные практики. Нематериальное культурное наследие является неотъемлемой частью истории человечества и служит обеспечению культурного разнообразия не только нации или нации, но и в глобальном масштабе. Он играет важную роль не только в сохранении идентичности, но и в содействии общению и взаимопониманию между сообществами. Поэтому сохранение и развитие нематериального культурного наследия стало важной культурной и социальной проблемой современности.

Ключевые слова: • Нематериальное культурное наследие.

Культура, традиции, язык и литература, музыка и танец, фольклор, культурное разнообразие, сохранение культурного наследия, ЮНЕСКО, социальная стабильность, туризм и экономика, важность культурного наследия, историческая память, общество и идентичность, цифровые архивы

ABSTRACT: Intangible cultural heritage (Intangible cultural heritage) is a complex of cultural values created by societies, but not present in material form. This includes language, traditions, festivals, music, dance, crafts and other social practices. Intangible cultural heritage is an integral part of human history, and it serves to ensure cultural diversity not only for a nation or a nation, but on a global scale. It plays an important role not only in maintaining identity but also in promoting communication and understanding between communities. Therefore, preservation and development of intangible cultural heritage has become an important cultural and social issue of today.

Key words: • Intangible cultural heritage

Culture, traditions, language and literature, music and dance, folklore, cultural diversity, preservation of cultural heritage, unesco, social stability, tourism and economy, importance of cultural heritage, historical memory, society and identity, digital archives

Kirish

Nomoddiy Madaniy Merosning Ta'rifi va Turlari

Nomoddiy madaniy meros tushunchasi birinchi marta 2003-yilda UNESCO tomonidan taklif qilingan "Nomoddiy madaniy merosni saqlash to'g'risidagi Konvensiya"da rasmiy ravishda tasdiqlangan. Nomoddiy madaniy merosni saqlash jamiyatning tarixiy, madaniy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi, shuning uchun uning turlari ham juda keng. Quyidagi asosiy turlarini ko'rib chiqish mumkin:

Til va Adabiyot:

Til nomoddiy madaniy merosning eng muhim qismidir, chunki u insoniyatning o'zaro aloqalarini tashkil etishda va madaniyatlarni bir-biriga bog'lashda muhim rol o'ynaydi. Milliy tillar, xalq og'zaki ijodi, adabiy meros va fol'klor tilning nomoddiy madaniy merosga oid turlaridir.

An'analar va Bayramlar

Har bir xalq o'ziga xos bayramlar, urf-odatlar va marosimlar bilan ajralib turadi. Bu an'analar, odat va bayramlar insoniyatning ma'naviy hamda ijtimoiy hayotini shakllantiradi, xalqlarni birlashtiradi va tarixiy xotirani saqlashda yordam beradi.

Musiq va Raqs

Har bir madaniyatda musiqa va raqs o'ziga xos ro'l o'ynaydi. Musiqa janrlari va raqs turlari o'z xalqining tarixi, urf-odatlari va kundalik hayoti bilan chambarchas bog'liq. Bu san'atlarga o'ziga xos mavzular va shakllar xosdir, ular orqali milliy idrok va qarashlar ifodalanadi.

Hunarmandchilik va Qayta Ishlash. Milliy hunarmandchilik, qishloq xo'jaligida ishlatiladigan an'anaviy vositalar va kiyim-kechaklar ham nomoddiy madaniy merosga kiradi. Ushbu amaliy san'atlar, ularni ishlab chiqaruvchi hamda iste'mol qiluvchi odamlarning ijtimoiy va madaniy hayoti bilan bevosita bog'liq.

O'ziga Xos Turli Jamoatlar va Ularning Urf-odatlari

Turli etnik, diniy va madaniy jamoalar o'zlarining urf-odatlari, qarashlari va an'analari bilan nomoddiy madaniy merosni tashkil etadilar. Bu jamoalar orasidagi o'zaro munosabatlar, muloqot va do'stlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Nomoddiy Madaniy Merosning Ahamiyati

Nomoddiy madaniy meros, ayniqsa, globalizatsiya davrida o'zining ahamiyatini yo'qotmasdan, xalqning o'ziga xosligini saqlab qolish va madaniy xilma-xillikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Buning bir nechta asosiy jihatlari mavjud:

Ijtimoiy Barqarorlik va Identitetni Saqlash

Nomoddiy madaniy meros xalqning tarixiy, madaniy va ma'naviy identitetini saqlab qolishga yordam beradi. Xalqning o'ziga xos urf-odatlari va an'analari milliy birlashuvni ta'minlaydi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Madaniy Xilma-Xillikni Rivojlantirish

Nomoddiy madaniy meros butun dunyo bo'ylab madaniy xilma-xillikni ta'minlaydi. Har bir xalqning o'ziga xos madaniy ifodasi va an'analari, boshqa madaniyatlar bilan muloqot qilishda muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim va Tarixiy Xotirani Saqlash.

Nomoddiy madaniy meros bolalar va yoshlarni tarbiyalashda, ularga milliy madaniyatni o'rgatishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, tarixiy xotirani saqlash, o'tgan davrlarning tajribasini zamonaviy jamiyatga etkazish uchun bu meros muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Iqtisodiy Potentsial va Turizm

Madaniy meros, jumladan, nomoddiy madaniy meros turizm sanoatining rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Madaniy festivallar, an'anaviy san'atlar va

hunarmandchilik mahsulotlari mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishiga, shu jumladan, yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi.

Nomoddiy Madaniy Merosni Saqlash va Rivojlantirish

Nomoddiy madaniy merosni saqlashga qaratilgan faoliyatlar nafaqat davlat darajasida, balki mahalliy jamoalarda ham amalga oshirilishi kerak. Bunga quyidagilar kiradi:

Normativ-Huquqiy Asoslarni Yaratuvchi Me'yorlar

Nomoddiy madaniy merosni himoya qilish va rivojlantirish uchun davlatlar xalqaro va milliy qonunlar asosida normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqishi lozim. UNESCO tomonidan qabul qilingan "Nomoddiy madaniy merosni saqlash to'g'risidagi Konvensiya" asosida ko'plab davlatlar o'zlarining saqlash strategiyalarini ishlab chiqqan.

Tadqiqot va Ta'lim Faoliyatlari

Madaniy merosni saqlashni ta'minlash uchun, avvalo, uni o'rganish va tizimli tadqiqotlar o'tkazish zarur. Madaniy merosning ma'naviy va ijtimoiy ahamiyatini anglash uchun, ta'lim muassasalarida maxsus dasturlar ishlab chiqilishi va yoshlarni bu borada tarbiyalash kerak.

Texnologiyalardan Foydalanish

Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, raqamli arxivlar va onlayn platformalar nomoddiy madaniy merosni saqlashda keng qo'llanilishi mumkin. Bu metodlar orqali xalqning madaniy boyliklarini global darajada tarqatish va ommalashtirish mumkin.

Asosiy qisim

Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish uchun bir qator asosiy yondoshuvlar va metodologiyalar mavjud. Ularning har biri turli xil madaniy amaliyotlar va

qadriyatlarni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Quyida nomoddiy madaniy merosni himoya qilishning asosiy yondoshuvlarini ko'rib chiqamiz:

UNESCO Konvensiyasi va Xalqaro Normativ-Huquqiy Asoslar

Nomoddiy madaniy merosni saqlashga qaratilgan ilk xalqaro harakatlar UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan *Nomoddiy Madaniy Merosni Saqlash To'g'risidagi Konvensiya* (2003) bilan boshlandi. Ushbu Konvensiya, davlatlarga nomoddiy madaniy merosni saqlash va himoya qilishni ta'minlash bo'yicha majburiyatlar yuklaydi. Konvensiya shuningdek, xalqaro hamkorlik, madaniy xilma-xillikni saqlash va merosni kelajak avlodlarga etkazishda global miqyosda harakat qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Konvensiyaning asosiy prinsiplari:

Nomoddiy madaniy merosni tan olish va uning xalqaro ahamiyatini tasdiqlash.

Madaniy merosning saqlanishi uchun hukumatlarning faol ishtirokini ta'minlash.

Mahalliy jamoalar va madaniyatlarning o'ziga xosligini hurmat qilish va ularni saqlashda ularga yordam berish.

Madaniy Merosni Raqamlashtirish va Zamonaviy Texnologiyalar

Zamonaviy texnologiyalar nomoddiy madaniy merosni saqlashda muhim vosita sifatida ishlatilmoqda. Raqamli arxivlar yaratish, video va audio materiallarni saqlash, xalq og'zaki ijodini va an'anaviy musiqalarni raqamlashtirish orqali merosni kelajak avlodlarga yetkazish mumkin. Raqamli texnologiyalar yordamida nafaqat materiallar saqlanadi, balki ular keng jamoatchilikka ham tarqatiladi, shu bilan birga turli madaniy an'analar haqida yanada ko'proq bilim tarqatish imkoniyati yaratadi.

Texnologiyalarning afzalliklari:

Madaniy merosni saqlash va uni ommalashtirishning samarali usuli.

Yirik hajmdagi ma'lumotlarni saqlash va oson kirish imkoniyatini ta'minlash.

Mahalliy va xalqaro miqyosda turli madaniy amaliyotlarni targ'ib qilish.

Mahalliy Jamoalar va Madaniy Mulkni Himoya Qilish

Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilishda, ayniqsa, mahalliy jamoalar va an'anaviy madaniyatlarni qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos o'rni bor. Madaniy meros, asosan, jamoa tomonidan saqlanadi va uni hayotda qo'llash orqali avloddan-avlodga o'tadi. Shuning uchun, mahalliy jamoalar va ularning madaniy mulkini himoya qilish muhim ahamiyatga ega.

Mahalliy jamoalar bilan ishlashning asosiy tamoyillari:

Madaniy merosni saqlashda mahalliy jamoalarning faol ishtirokini ta'minlash.

Madaniy amaliyotlar va an'analar hayotda qo'llanilishini rag'batlantirish.

Jamoalar bilan hamkorlikda an'anaviy san'atlarni, qo'shiqlarni, raqslarni va hunarmandchilikni saqlash.

Ta'lim va Yoshlarga O'rgatish

Nomoddiy madaniy merosni saqlashning muhim vositalaridan biri - bu ta'lim va yoshlarni madaniy merosga oid bilimlar bilan tanishtirishdir. Madaniy an'analarga hurmatni oshirish, milliy merosning ahamiyatini tushuntirish va yoshlarni madaniy xabardor qilish orqali uning saqlanishiga hissa qo'shish mumkin. O'qituvchilar va madaniyat xodimlari yoshlarni an'anaviy san'at, folklor, musiqa va xalq amaliyotlari bilan tanishtirishi zarur.

Ta'limning afzalliklari:

Yosh avlodni madaniy merosning ahamiyatiga oid bilimlar bilan ta'minlash.

Madaniy identitetni rivojlantirish va milliy birlashuvni ta'minlash.

Madaniy xabardorlikni oshirish va an'anaviy madaniyatlarni qadrlash.

Qonuniy Himoya va Siyosiy Yondoshuvlar

Madaniy merosni himoya qilishda qonuniy asoslarning mavjudligi muhimdir. Davlatlar o'zlarining ichki qonunlarida va xalqaro huquqda nomoddiy madaniy merosni himoya qilishga oid me'yorlarni o'rnatishlari kerak. Bu qonunlar orqali nomoddiy madaniy merosni so'kib tashlash va yo'qolishdan saqlash mumkin.

Siyosiy va qonuniy yondoshuvlar:

Madaniy merosni himoya qilishga qaratilgan milliy va xalqaro qonunlar ishlab chiqish.

Madaniy merosni buzish yoki yo'q qilishni taqiqlovchi jazolarni belgilash.

Madaniy merosning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatini davlat siyosatida tan olish.

Madaniy Turizm va Iqtisodiy Rivojlanish

Madaniy merosni saqlash va himoya qilishda turizmning o'rni ham katta. Madaniy turizm, ayniqsa, nomoddiy madaniy merosni jonlantirishda va uning iqtisodiy foydasini ko'rishda muhim vosita bo'lishi mumkin. Madaniy festivallar, an'anaviy san'at ko'rgazmalari va raqslar turizmni rivojlantirishga va mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlashga yordam beradi.

Madaniy turizmning foydalari:

Madaniy merosni saqlashga bo'lgan e'tiborni oshirish.

Mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish va yangi ish o'rinlarini yaratish.

Madaniy va turistik ob'ektlarning saqlanishini ta'minlash.

Xulosa

Nomoddiy madaniy meros – bu jamiyatlarning rivojlanishiga va ularning tarixiy xotirasini saqlashga xizmat qiluvchi eng qimmatli xazina hisoblanadi. Uning saqlanishi va rivojlanishi faqat madaniy qadriyatlarni himoya qilishni emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va madaniy xilma-xillikni

saqlashni ham ta'minlaydi. Shu bois, nomoddiy madaniy merosni saqlash va unga nisbatan e'tiborning oshirilishi hozirgi davrning eng dolzarb masalalaridan biridir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO Publishing.
2. Hassan, A. (2011). *Cultural Heritage and Sustainable Development: Nomadic Cultures in the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press.
3. Baker, C. (2006). *Multilingualism in a Globalized World*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. London: Routledge.
5. Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). "Intangible Heritage as Metaphor". *Museum International*, 56(1-2), 52-65.
6. Graham, B., Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2000). *A Geography of Heritage: Power, Culture, and Economy*. London: Routledge.
7. Georgiev, A. (2003). "Cultural Heritage and the New European Identity". *Heritage and Identity in a Globalized World*, 43-60.
8. Ruggles, D. F. (2010). *Intangible Heritage: Understanding Its Role in Cultural Sustainability*. Washington, D.C.: The Smithsonian Institution.
9. Pohl, D. & Jakes, A. (2018). *Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Theory and Practice*. New York: Springer.
10. Bryant, R. (2015). "Cultural Heritage and the Preservation of Identity". *Journal of Heritage Management*, 10(2), 210-225.

11. Alonso, M. (2012). *Traditional Music and Dance as Intangible Cultural Heritage: Preserving Cultural Practices in the Modern World*. Barcelona: University of Barcelona Press.
12. Tunbridge, J. E., & Ashworth, G. J. (1996). *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. New York: John Wiley & Sons.
13. Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Management of Cultural World Heritage*. Paris: ICCROM.
14. Dillon, P. (2009). "The Impact of Globalization on Cultural Heritage". *Cultural Heritage and Globalization*, 92-115.
15. Hernández, M. (2014). "The Role of Intangible Heritage in Social Cohesion". *International Journal of Cultural Policy*, 20(3), 235-250.

Adabiyotlar ro'yxati asosan nomoddiy madaniy merosning saqlanishi, ahamiyati va uning global miqyosda boshqarilishi bilan bog'liq ilmiy va amaliy ishlarni o'z ichiga oladi.